

ภาษาท่าทาง

ผศ.แอม ชามทอง

มีคำโบราณกล่าวว่า

“อันว่ารักเขามักรู้

พูดบอกเหตุสิ่งเกิดง่าย

เจรจาพามีแยบคาย

อย่าหมายว่าจะปิดไม่มิดเอย”

คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า ในการสื่อสารนั้น เราใช้ทั้งภาษาท่าทาง และภาษาพูด เพราะ “พูดบอกเหตุสิ่งเกิดง่าย” ก็คือ การสื่อสารหรือส่งภาษาให้ผู้อื่นรู้ถึงความรู้สึก คือ **ความรัก** โดยการใช้ “พูด” เป็นภาษาท่าทาง ส่วนที่ว่า “เจรจาพามีแยบคาย” นั้น เป็นการใช้ภาษาพูดสื่อสาร

ภาษาท่าทาง หรือบางทีอาจเรียกว่า **ภาษากาย** (body language) หรือ signals เป็นอีกภาษาหนึ่งที่มนุษย์ใช้สื่อสารมานานแล้ว อาจจะมีมาก่อนภาษาพูดด้วยซ้ำไป และในสังคมปัจจุบัน ภาษาท่าทางนับวันจะเข้ามามีบทบาทในการสื่อสารมากขึ้น จะเห็นว่านักพูดคนสำคัญ ๆ นักการเมือง นักธุรกิจ และนักบริหาร ที่ประสบความสำเร็จในชีวิต จะมีภาษาท่าทางที่ดึงดูดใจผู้ที่ประสบพบเห็นเป็นอย่างมาก

อย่างที่ได้อ่านมาแล้วว่า ไม่ว่าจะอยู่ในวงการธุรกิจ การเมือง นักวิชาการ ครู อาจารย์ เป็นต้น ล้วนแต่ต้องใช้ภาษาท่าทางร่วมอยู่ในการสื่อสารทั้งสิ้น ความรู้เรื่องภาษาท่าทางจะช่วยให้เราเข้าใจเรื่อง สัญญาณอันมีความหมายที่มนุษย์ใช้กัน เพื่อจะได้รู้ว่ามนุษย์ใช้ภาษาท่าทางเป็นสื่อได้อย่างไร

การใช้ภาษาเพื่อการติดต่อสื่อสารของมนุษย์ แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. ภาษาถ้อยคำหรือวจนภาษา (Verbal Communication) คือภาษาที่ใช้คำพูด หรือตัวหนังสือแทนคำพูด ภาษาที่มนุษย์ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะสื่อสารกันด้วย การพูด การฟัง การเขียน และการอ่าน ภาษาประเภทนี้มีการเรียนการสอนที่เป็นระบบ และใช้สื่อสารกันได้อย่างกว้างขวาง

๒. ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ หรืออวัจนภาษา (Non - Verbal Communication) คือภาษาที่ใช้สิ่งอื่นนอกเหนือจากคำพูด เช่น การแสดงสีหน้า ท่าทาง แววตา ยานต์ดีสัญลักษณ์ต่าง ๆ ฯลฯ เราอาจเรียกภาษาประเภทนี้ว่า **ภาษาท่าทาง** หรือ **ภาษากาย** ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำหรืออวัจนภาษา เรายังไม่มีการเรียนการสอนที่เป็นระบบนัก แต่ในการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยการพูดจานั้น มนุษย์ใช้อวัจนภาษาตลอดเวลา ไม่เพียงใช้เฉพาะขณะส่งสารเท่านั้น แต่ยังใช้ขณะรับสารด้วย

ในที่นี้เราจะกล่าวถึงภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำหรืออวัจนภาษาซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า **“ภาษาท่าทาง”** ภาษาท่าทางเป็นวิธีการสื่อความหมายทางใจของคนและสัตว์มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว กล่าวได้ว่า ภาษาท่าทางเป็นสัญลักษณ์ที่มีมาแต่กำเนิด เช่น คนที่ตาบอดก็สามารถยิ้มเพื่อแสดงความดีใจ นอกจากนั้น ภาษาท่าทางกำหนดขึ้นจากการเรียนรู้ และกำหนดขึ้นโดยวัฒนธรรม เช่น การทักทายด้วยการไหว้ของคนไทย การจับมือของชาวตะวันตก

ภาษาท่าทางนอกจากมนุษย์ใช้สื่อสารแล้ว สัตว์ขาดญาณของสัตว์ก็บ่งบอกภาษาท่าทางด้วย เมื่อสุนัขสองตัวเจอกัน จะดมกันเพื่อทำความรู้จัก แล้วหันมากระดิกหางประจบเจ้าของ เพื่อรอรับเศษกระดูก

เจ้าเหมียวตีสันทกับคนได้แนบเนียน โดยใช้วิธีสีข้างถูกับหน้าแข้งคุณนายเพื่อรอรับหัวปลาทู แม้ว่าบางครั้งจะเจอ **“ลูกแข็ง”** ของคุณนาย เวลาแก้มโหนุแจ้วหลานสาวแสนซนก็ตาม

แต่เวลาเจ้าเหมียวเดินผ่านลานหน้าบ้านไปจับแมวสาว และบังเอิญผ่านไ้ตุ่มมันก็ต้องใช้ภาษาท่าทางพองขนขึ้นขึ้นให้ดูตัวใหญ่ อย่างน้อยไ้ตุ่มก็จะได้ยับยั้งซึ่งใจว่าจะปะทะกับ **“แมวตัวโต”** ข้างหน้านี้หรือไม่

สำหรับคนเรา แม้จะมีภาษาพูดสื่อสารแล้วก็ตาม ก็ยังใช้ภาษาท่าทางประกอบด้วย คนไทยเรามีความรู้ ความเข้าใจลึกซึ้งในเรื่องการส่งภาษาด้วยท่าทางอย่างมาก และให้อยู่ในชีวิตประจำวันตลอดมา จะเห็นได้จากเรามีสำนวนภาษาซึ่งบ่งบอกถึงการใช้ภาษาท่าทางหลายสำนวน เช่น แสดงอาการเสนาหาว่า **“เสนาหูเสนาตา”** **“ยักคิ้วหลิวตา”** **“ชะม้ายชายตา”** หรือบางทีก็เดิมคำว่า **“ชะม้อย”** ไว้ข้างหน้าด้วย เป็น **“ชะม้อยชะม้ายชายตา”** หรือเวลาโกรธก็ทำ **“ตาขวาง”** **“ตาขุ่น ตาเขียว”** บางสำนวนก็บ่งบอกถึงการเรียนรู้ภาษาท่าทางในการพิจารณาคบค้าสมาคมกับคนอื่นว่า **“คบคนให้ดูหน้า”** เหล่านี้ เป็นต้น

นอกจากนี้ในเรื่องศิลปะการแสดงของไทยเราก็ใช้ภาษาท่าทางในการสื่อความหมายมาก ผู้ที่มีความรู้เพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับการเล่นโขน ย่อมทราบดีว่า มีการกำหนดท่าทางการแสดงโดยการให้มือ ใช้การขยับร่างกาย ใช้เท้า เพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกและอารมณ์ต่าง ๆ เช่น เวลาแสดง

ความรักความเสนาหา จะใช้มือทั้งสองวางลงบนอก หรือเวสาร์องให้ก็จะเอามือปาดที่ตา และทำอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้สึกให้ผู้ชมรับทราบ โดยไม่ต้องมีภาษาพูดกำกับเลยแม้แต่น้อย การแสดงอื่น ๆ ของไทยยังมีการใช้ภาษาท่าทาง เช่น ลิเก ละคร

เพื่อให้มีบุคลิกภาพที่ดี และเพื่อให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล เราจึงควรเรียนรู้เรื่องภาษาท่าทาง ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการสมาคม ในการทำงาน ให้ดียิ่งขึ้น

เมื่อปุ้ยได้รับการคัดเลือกให้เป็นนางสาวไทย ตอนแรก ๆ มีผู้วิจารณ์ว่าปุ้ยยิ้มไม่ค่อยสวย ต่อเมื่อได้รับการฝึกฝนจากสถาบันพัฒนาบุคลิกภาพแล้ว ปุ้ยก็ยิ้มสวยขึ้น คือ แทนที่จะฉีกยิ้มก็กลายเป็นค่อย ๆ ยิ้ม และได้รับเลือกให้เป็นนางงามจักรวาลไปในที่สุด

ลองพิจารณาผู้ไปสมัครงาน ๓ คน ที่เข้ารับการสัมภาษณ์ด้วยท่าที่ต่างกัน ถ้าท่านเป็นผู้จัดการ ท่านจะเลือกใครเข้าทำงาน

รจนานพแม่มา นั่งรอดูตั้งแต่เช้า และตอบคำสัมภาษณ์ด้วยสายตาสีเทาที่หลบลงต่ำตลอดเวลา ภาวณ์แต่งตัวตามสบายสวยเรียบ ๆ ใช้ลักษณะการประสานตากับผู้สัมภาษณ์ และใช้มือประกอบคำพูดในบางครั้ง พูดจาจะฉานชัดถ้อยชัดคำ

ลัดดาตอบคำถามอย่างคล่องแคล่วไม่แพ้ภาวณ์ แต่เธอยกมือขึ้นปิดปากบ่อยครั้งที่จะเริ่มพูดและสายตาก็มกลอกแลก

ความรู้เรื่องภาษาท่าทางของผู้จัดการทำให้เขาตัดสินใจเลือกภาวณ์เข้าทำงาน และความรู้เรื่องภาษาท่าทางของรจนานพและลัดดาทำให้เธอต้องเสียโอกาสเข้าทำงานอย่างน่าเสียดาย

ชนชาติทางตะวันตกมักเป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาท่าทางค่อนข้างง่าย โดยเฉพาะพวกที่เป็นดาราภาพยนตร์ หรือนักการเมือง เชื่อกันว่าภาษาท่าทางนอกจากจะใช้เพื่อสื่อความหมายแล้ว ยังมีพลังดึงดูดใจอย่างมหัศจรรย์ สามารถดึงดูดมวลชนให้คล้อยตามได้

อดีตประธานาธิบดีเรแกนของสหรัฐอเมริกา ซึ่งใช้วิชาภาษาท่าทาง "ตีบทแตก" จนโด่งดังสมัยเป็นดาราภาพยนตร์แล้ว ยังได้สร้างอำนาจดึงดูดใจคนอเมริกันให้ยอมรับเขาเป็นผู้นำประเทศได้อีกด้วย ประธานาธิบดี บิล คลินตัน ใช้บทเศร้าสำนึกผิดออกมาขอโทษคนอเมริกัน กรณีมีความสัมพันธ์อันไม่เหมาะสมกับนางสาวโมนิกา ลูวินสกี อดีตนักศึกษาฝึกงาน จนคนอเมริกันให้อภัยในความบกพร่องของเขา

ประธานาธิบดี คอราซอน อาคีโน ชาติฟิลิปปินส์ เป็นคนเอเชียที่รับวัฒนธรรมตะวันตกได้อย่างผสมกลมกลืน รวมทั้งวัฒนธรรมการแสดงออกอย่างเปิดเผยด้วยสัญลักษณ์ง่ามนิ้วมือ แห่งชัยชนะของเธอทุกครั้งก็ปรากฏตัวต่อฝูงชน

ใกล้บ้านเราเข้ามาอีก พล.อ.สีสหวาด แก้วบุญพันธ์ เสนาธิการทหารสูงสุดลาว เมื่อคราวมาเจรจาสงบศึกบ้านร่มเกล้ากับฝ่ายไทย ภาพการจับมือ การโอบกอด การจูมมือ การส่งหนังสือ และท่าทางการพูด ภาพที่ปรากฏในสื่อมวลชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ หรือ โทรทัศน์ ได้แสดงภาษาท่าทางของนักปลุกระดมชั้นยอด เป็นนักหาเสียงชั้นเยี่ยม และเป็นนักพูดที่หาตัวจับยากทีเดียว

ภาษาท่าทางที่แสดงออกมาโดยไม่ใช้ถ้อยคำหรือตัวอักษรโดยตรง แต่แสดงออกทางอื่น ซึ่งสามารถสื่อความหมายได้เช่นกัน ได้แก่ภาษาต่อไปนี้

๑. **เทศภาษา (space)** ได้แก่ภาษาที่ปรากฏขึ้นจากลักษณะของสถานที่ที่บุคคลทำการสื่อสารกันอยู่ รวมทั้งระยะห่างระหว่างบุคคล การจัดที่นั่ง เช่น คนที่นั่งใกล้กันและคนที่นั่งไกลกัน สามารถสื่อให้เห็นความสัมพันธ์และความใกล้ชิดกันของบุคคลนั้น

ตามปกติระยะห่างของบุคคลแบ่งเป็น ๔ ระยะด้วยกัน คือ

๑.๑ ขอบเขตชั้นในสุด ระหว่าง ๑๖ - ๑๘ นิ้ว เป็นขอบเขตสำคัญที่คนถือเอาเป็นสมบัติส่วนตัว เขาจะอนุญาตให้คนที่มีความใกล้ชิดผูกพันเท่านั้น เช่น คนรัก พ่อแม่ สามีภรรยา ลูก เพื่อนสนิท ขอบเขตนี้อาจจะชิดกันถึงขนาดถูกเนื้อต้องตัว เช่น คู่รัก หรือ สามีภรรยา ในระยะข้าวใหม่ปลามัน เป็นต้น

ถ้าหากบุคคลภายนอกกล้าเข้ามาในขอบเขตนี้ เช่น ในขณะที่ชายหญิงเข้าหากันโดยมีจุดประสงค์ทางเพศ หรือผู้รุกรานมีประสงค์ร้าย ร่างกายของคนนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา เช่น หัวใจเต้นแรงขึ้น เลือดถูกสูบฉีดขึ้นไปเลี้ยงสมองและกล้ามเนื้อ เพื่อเตรียมพร้อมจะสู้หรือถอยหนี

๑.๒ ขอบเขตส่วนบุคคลระหว่าง ๑ ๑/๒ - ๔ ฟุต เป็นระยะที่เรามักจะใช้ยืนอยู่ในงานเลี้ยงต่าง ๆ งานสังสรรค์ งานสังสรรค์ และเวลาเพื่อน ๆ มาชุมนุมกัน

๑.๓ ขอบเขตสังคม ระหว่าง ๔ - ๑๒ ฟุต ระยะนี้เป็นระยะที่เราใช้เมื่อยืนอยู่กับคนแปลกหน้า เช่น ช่างประปา ช่างไม้ที่เข้ามาซ่อมแซมงานในบ้าน บุรุษไปรษณีย์ ลูกจ้างคนใหม่ที่เพิ่งเข้ามาทำงานที่เรายังไม่สนิทสนม

๑.๔ ขอบเขตในที่สาธารณะ มากกว่า ๑๒ ฟุต เป็นระยะที่เราใช้เมื่อจะต้องออกไปพูดในที่ชุมนุมชน เพราะจะทำให้ทั้งผู้พูดและผู้ฟังรู้สึกสบาย

๒. **กาลภาษา (time)** ได้แก่เวลา เช่น การไปตรงตามเวลานัดหมาย แสดงว่าบุคคลนั้นเป็นคนมีความรับผิดชอบ และให้เกียรติผู้ที่นัดด้วย ส่วนการผิดเวลาอาจตีความได้ว่า บุคคลนั้นขาดความรับผิดชอบ ไม่น่าเชื่อถือ ประพฤติตนเป็นคุณชายสายเสมอ

๓. **เนตรภาษา (eye contact)** ได้แก่ การใช้สายตาหรือดวงตาเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความประสงค์และทัศนคติบางประการในตัวผู้ส่งสาร เช่น การจ้องแสดงความสนใจ การเมินแสดงความไม่ไยดี รวมทั้งการแสดงออกทางสีหน้า เช่น หน้าบึ้ง ยิ้ม หน้าเศร้าสลด เหล่านี้เป็นต้น เพลงที่ว่า “ตามองตา สายตาก็จ้องมองกัน รู้สึกเสียขวัญหัวใจ ฯลฯ” ก็เป็นการสื่อสารกันด้วยเนตรภาษา

๔. **ปริกษา (paralinguistic)** ได้แก่ การใช้น้ำเสียงหรืออารมณ์ของเสียง รวมไปถึงคุณภาพ ความดัง ความถี่ การเน้น การเว้นช่วงจังหวะ และการออกเสียงต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คำพูดหรือถ้อยคำโดยตรง เช่น การถอนหายใจ การทอดเสียง การเงิบ เป็นต้น เสียงที่เร็วอาจแสดงความตื่นเต้นดีใจ ขณะที่เสียงเนือย อาจแสดงความไม่กระตือรือร้นได้

๕. **อาการภาษา (body movement)** ได้แก่ การเคลื่อนไหวของอวัยวะร่างกาย อันได้แก่ คีรีชะ แขน ขา และลำตัว เป็นต้น หรืออิริยาบถต่าง ๆ เช่น การส่ายหน้าแสดงอาการปฏิเสธ ขณะที่การพยักหน้าแสดงการตอบรับ

๖. **สัมผัสภาษา (touch)** ได้แก่ การจับต้องสัมผัส เช่น การแตะไหล่ แสดงความเห็นใจ การโอบไหล่แสดงความเอื้ออาทร การจูบแสดงความรัก เป็นต้น การให้สัมผัสภาษาจะผิดแผกแตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมหนึ่งกับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง เช่น ชาตีสหวันออก ให้สัมผัสภาษาในวงจำกัดกว่าชาตีสหวันตก เป็นอันมาก

๗. **วัตถุภาษา (object)** ได้แก่ วัตถุสิ่งของและลักษณะภายนอกต่าง ๆ ที่มองเห็นเป็นรูปเป็นร่าง เช่น เครื่องแต่งกาย แสดงฐานะและบุคลิกภาพของบุคคล

ภาษาที่กล่าวมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะแท้จริงแล้ว เราใช้ภาษาทำทางสื่อสารอยู่ตลอดเวลา ผู้ที่มีความสามารถในการอ่านท่าทางของคนอื่น จะรับรู้ว่าเขาพอใจหรือไม่พอใจในการสื่อสารของตน นักขายที่ดีคือผู้ที่มีความสามารถในการอ่านภาษาท่าทางของลูกค้า

บางทีเรามีความรู้สึกสังหรณ์ว่า คนอื่นกำลังโกหก ที่เรารู้ก็เพราะคำพูดและภาษาท่าทางไม่ไปด้วยกัน

นักพูดที่ดีต้องมีความตื่นตัว และรับรู้ถึงความสนใจของผู้ฟัง โดยการอ่านภาษาท่าทางอยู่ตลอดเวลา เช่น ถ้าผู้ฟังนั่งฟังพนัก คอตก นิ่งกอดอก สีหน้าแสดงความเบื่อหน่าย นักพูดที่มีความรู้สึกไวก็รู้ทันทีว่า การพูดของเขาเข้าไม่ถึงคนฟัง เขาอาจจะต้องหากลวิธีดึงดูดใจผู้ฟัง เช่น ยกนิทาน แทรกมุขตลกลงไปบ้าง

ภาษาท่าทางจึงใช้สื่อสารในทุกโอกาส ผู้ที่ใช้ภาษาท่าทางเหมาะสม กลมกลืนเป็นธรรมชาติ และผู้ที่มีความสามารถในการอ่านภาษาท่าทาง ย่อมเป็นผู้ที่ประสบผลสำเร็จสูงในการติดต่อสื่อสาร อย่างแน่นอน

หนังสืออ้างอิง

มังกรห้าเล็บ (นามแฝง) "สวัสดิเวลาเช้า : ไม่เสร็จสงคราม." **ไทยรัฐ**. ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑.
หน้า ๓.

เมตตา กฤตวิทย์, พัทณี เขยจรรยา และ ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์. **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๓๐.

สุมิตร คุณากร. **ภาษาท่าทาง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด, ๒๕๑๙.

อัลลัน พีส. **ภาษากาย**. แปลและเรียบเรียงโดย ยุพเรศ วินัยธร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :

รวมทัศน, ๑๕๓๐.